

Likvärdig betygssättning inom AcadeMedia

Lärstudie med fokus på
gymnasieskolan

Mars 2023

RAMBOLL

Bright ideas.
Sustainable change.

Sammanfattning

AcadeMedias koncernledning har gett Ramboll i uppdrag att studera hur styrningen för likvärdig bedömning och betygsättning manifesterar sig inom gymnasiesegmentets styrkedja och på gymnasieskolorna, samt om, och så fall hur, det förekommer medveten eller omedveten press att sätta högre betyg än elevernas faktiska kunskapsnivå motiverar. I rapporten lämnar Ramboll rekommendationer för AcadeMedias fortsatta arbete med likvärdig bedömning och betygsättning.

STYRNINGEN LEDER INTE TILL OTILLBÖRLIG PRESS ATT SÄTTA HÖGRE BETYG ÄN VAD SOM MOTSVARAR ELEVENES KUNSKAPSNIVÅ

Vi har inom ramen för denna studie inte kunnat finna något som tyder på att AcadeMedias mål- och resultatstyrning, riktlinjer, styrdokument och kvalitetsprocesser kopplat till bedömning och betygsättning manifesterar sig i en systematisk, otillbörlig press att sätta högre betyg än vad som motsvarar elevernas faktiska kunskapsnivå.

Men det finns också enstaka exempel på lärare som upplevt sig pressade att godkänna elever, trots att det enligt deras bedömning inte varit möjligt att, vid den tidpunkten, hinna testa kunskaperna på ett rimligt sätt. Utifrån våra intervjuer kan vi också konstatera att kombinationen av den målriktade styrningen (inklusive uppföljning av examensgrad), en inre press hos lärare och ett fokus på det kompensatoriska uppdraget, kan leda till en press att sätta ett högre betyg än vad elevernas kunskapsnivå motsvarar.

DET FINNS TILLFÖRSIKT I ORGANISATIONEN OM ATT DET ÖKADE FOKUSET PÅ LIKVÄRDIG BEDÖMNING OCH BETYGSÄTTNING KOMMER GE POSITIVA EFFEKTER

Koncernens nya riktlinjer för arbetet med likvärdig betygsättning och bedömning upplevs över lag som ett välkommet initiativ i verksamheten. Även om implementeringen är i ett tidigt skede arbetar fler skolor nu systematiskt med sambedömning och att ge eleverna så goda förutsättningar som möjligt för att klara de nationella proven. Det finns en tillförsikt i organisationen om att riktlinjerna kommer att stärka arbetet med likvärdig betygsättning och bedömning, och att avvikelserna på sikt kommer att sjunka.

DET KOMPENSATORISKA UPPDRAGET OCH SYNEN PÅ ATT DE NATIONELLA PROVEN INTE ANSES ANVÄNDBARA ÄR EN DELFÖRKLARING TILL DE SYSTEMATISKA AVVIKELSERNA

Många inom de verksamhetsområdena med störst avvikelser mellan nationella prov och kursbetyg uppger att de, snarare än att förbereda eleverna inför de nationella proven, fokuserar på det kompensatoriska uppdraget. Detta inbegriper att särskilt uppmärksamma de elever som av olika anledningar har svårigheter att nå målen för utbildningen. Elevernas kunskaper testas därför både utanför det traditionella klassrummet och löpande enligt andra metoder än standardiserade prov vilket, enligt vår bedömning, utgör en sannolik delförklaring till att AcadeMedia har högre avvikelser mellan resultat på nationella proven och kursbetyg relativt rikssnittet.

RAMBOLL LÄMNAR FLERA REKOMMENDATIONER

I ett avslutande kapitel lämnar Ramboll flera rekommendationer, bl.a. att bibehålla den övergripande målstyrningen om att *alla ska i mål*, att AcadeMedia bör stärka stödet kring arbetet med likvärdig bedömning och betygsättning till skolor med svagare elevunderlag och att det finns ett behov att etablera samsyn i koncernen kring arbetet med likvärdig bedömning och betygsättning.

Innehållsförteckning

1.	Inledning	2
1.1	Bakgrund - brister i likvärdig bedömning och betygsättning inom skolan	2
1.2	Ramboll har genomfört en studie av AcadeMedias styrkedja kopplat till betygsättning och bedömning	3
1.3	Disposition	4
2.	Gymnasiesegmentets arbetsätt kopplat till likvärdig betygsättning och bedömning	5
2.1	Arbete med likvärdig betygsättning och bedömning sker i hela styrkedjan	5
2.2	Arbetet varierar mellan olika delar av gymnasiesegmentet	7
2.3	Styrning och fokus på likvärdig bedömning och betygsättning har ökat de senaste åren	9
3.	Styrningen för likvärdig bedömning och betygsättning i praktiken	11
3.1	AcadeMedias mål- och resultatstyrning ger en hög examensgrad, men kan medföra indirekt press	11
3.2	Varierande syn på nationella provens användbarhet vid bedömning av kunskap	15
3.3	Relationella aspekter nämns som en bakomliggande förklaring till avvikelser	15
4.	Slutsatser och rekommendationer	17
4.1	Styrningen leder inte till otillbörlig press att sätta högre betyg än elevens kunskapsnivå	17
4.2	Det finns tillförsikt om att det ökade fokuset på likvärdig bedömning och betygsättning kommer ge positiva effekter	17
4.3	Det finns variationer inom verksamheterna i arbetsätt för att bedöma elevernas kunskap	17
4.4	Det kompensatoriska uppdraget och synen på att de nationella proven inte anses användbara är en delförklaring till de systematiska avvikelserna	18
4.5	Rekommendationer	18
	Bilaga - Avvikelser inom AcadeMedias gymnasieverksamheter och bland övriga huvudmän	21
	AcadeMedias gymnasieskolor har en högre andel avvikelser än andra huvudmän	21
	Förekomsten av avvikelser varierar mellan verksamhetsområden	22
	Avvikelseorna varierar mellan ämnen och kurser	22

1. Inledning

AcadeMedia har gett Ramboll Management Consulting (Ramboll) i uppdrag att genomföra en lärandestudie om styrkedjan för likvärdig bedömning och betygssättning inom gymnasiesegmentet. I detta kapitel beskriver vi kortfattat bakgrunden till uppdraget. Vi redogör också för studiens syfte och genomförande, samt dispositionen för denna rapport.

1.1 Bakgrund - brister i likvärdig bedömning och betygssättning inom skolan

VARIERANDE AVVIKELSER MELLAN NATIONELLA PROV OCH KURSBETYG TYDER PÅ BRISTANDE LIKVÄRDIGHET I BETYGSÄTTNING

Betyg har en avgörande betydelse för elevers framtida utbildning och karriär på arbetsmarknaden. Det är därför viktigt att betygssättningen i så hög utsträckning som möjligt sker på ett likvärdigt sätt. Samtidigt har utmaningarna med likvärdig bedömning och betygssättning i den svenska skolan varit kända sedan länge. Skolverket har i ett flertal rapporter visat att det finns brister i likvärdigheten i betygssättningen mellan skolor. Enligt Skolverket är en av de huvudsakliga orsakerna till den bristande likvärdigheten mellan skolor utformningen av betygssystemet, vilket gör det svårt för enskilda lärare att veta om deras betygssättning ligger på rätt nivå i förhållande till andra lärare och skolor.¹

Ett viktigt stöd för att öka likvärdigheten i betygssättningen är det nationella provsystemet. Proven syftar till att vara ett stöd för lärarna i deras bedömning och betygssättning av elevernas kunskaper. De nationella provens särställning stärktes också den 29 juni 2018 då en bestämmelse i skollagen trädde i kraft där det framgår att läraren vid betygssättningen särskilt ska beakta elevens resultat på nationellt prov, om det ges ett nationellt prov i ämnet (10 kap. 20a §). Syftet med ändringen är att öka likvärdigheten och rättssäkerheten i det nationella stödet för kunskapsbedömning och betygssättning.²

LIKVÄRDIG UTBILDNING SAMT LIKVÄRDIG BEDÖMNING OCH BETYGSÄTTNING ÄR KOMPLEXT

Skollagen föreskriver att utbildningen inom varje skolform ska vara likvärdig, oavsett var i landet den anordnas. En likvärdig utbildning innebär samtidigt inte att undervisningen ska utformas på samma sätt överallt eller att skolans resurser ska fördelas lika. Skolan ska ta hänsyn till elevernas olika förutsättningar, behov och kunskapsnivå. Skolan har också ansvar för att särskilt uppmärksamma de elever som av olika anledningar har svårigheter att nå målen för utbildningen.

Vid betygssättning ska läraren göra en sammantagen bedömning av elevens kunskaper och sätta det betyg som bäst motsvarar elevens kunskaper. Den 1 juli 2022 trädde nya bestämmelser gällande betygssättning i kraft i skollagen och skolförordningarna. Ändringarna innebär att lärare ska göra en sammantagen bedömning av elevernas kunskaper i förhållande till de betygskriterier som gäller för kursen/ämnet. Syftet med en sammantagen bedömning är att betygen ska bli mer rättvisande utifrån lärarens

¹ Skolverket (2020), Likvärdiga betyg och meritvärden, <https://www.skolverket.se/publikationsserier/rapporter/2020/likvardiga-betyg-och-meritvarden>

² För en översikt av det svenska betygssystemet och de nationella proven, se Ramboll (2022), Likvärdig bedömning och betygssättning

professionella bedömning av elevernas kunskaper.³ Elevens resultat på nationella provet utgör därmed ett av flera underlag för lärarens bedömning av en elevs kunskap.

AVVIKELSER MELLAN NATIONELLA PROV OCH BETYG ÄR STÖRRE INOM ACADEMEDIAS GYMNASIESEGMENT JÄMFÖRT MED RIKSSNITTET

Skolverket har konstaterat rådande betygssystem är huvudförklaringen till att lärare sätter betyg utifrån olika förståelser och tolkningar, och att bristande likvärdighet vid betygssättning inte kan lastas lärarkollektivet. Men en utgångspunkt i studien är att de nationella proven fungerar som en indikator för att bedöma om betygssättningen är likvärdig mellan skolor och elevgrupper. Stora skillnader i betygssättning i förhållande till de nationella proven mellan skolor och mellan elevgrupper indikerar att lärarna sätter betyg utifrån olika måttstockar och att betygssättningen inte är likvärdig. Inom samtliga ämnen där nationella prov genomförs finns det avvikelser mellan resultat på nationella prov och betyg. Skolverket har konstaterat att s.k. *relativ betygssättning* förklarar upp till 40 procent av avvikelserna⁴. Detta innebär att betygen sätts i hög grad i relation till den genomsnittliga prestationsnivån hos eleverna som gått kursen på samma skola eller i samma undervisningsgrupp. Vidare har Skolverket konstaterat att skillnaden i betygssättning mellan kommunala och fristående gymnasieskolor endast kan förklara en mycket liten del, omkring 0,5-1 procent, av de totala skillnaderna i betygssättning i relation till de nationella proven mellan skolor i matematik, svenska och engelska.⁵

På uppdrag av AcadeMedia genomförde Ramboll under våren 2022 en oberoende analys för att identifiera tänkbara orsaker till avvikelser mellan betyg på de nationella proven och slutbetyg inom grundskolan. Rambolls analys pekade bl.a. på att:

- Det är något högre avvikelser på skolor inom AcadeMedia än på övriga skolor i Sverige
- De systematiska avvikelserna är högre inom matematikämnet än inom övriga ämnen
- Att en skola har stora avvikelser i ett ämne, betyder inte att den avviker i ett annat ämne – men det finns skolor som utgör undantag
- Det finns flera tänkbara orsaker till avvikelser och det varierar mellan ämnen – lärarens situation och bakgrund påverkar avvikelser – men det behövs mer data
- Lönsamhet inte har någon påverkan på avvikelser
- Relativ betygssättning förklarar den största delen av avvikelser mellan skolor

1.2 Ramboll har genomfört en studie av AcadeMedias styrkedja kopplat till betygssättning och bedömning

AcadeMedias gymnasieskolor har större avvikelser mellan betyg på de nationella proven och kursbetyg än riksnittet. Samtidigt arbetar koncernen löpande med att stärka arbetet för likvärdighet och har under läsåret 2022/2023 infört ett åtgärds paket för att ytterligare stärka sitt arbete med likvärdig bedömning och betygssättning. För att få en bättre förståelse för detta, och utifrån diskussioner i media om betygsinflation i friskolor, har AcadeMedias koncernledning gett Ramboll i uppdrag att studera hur verksamheterna arbetar med frågorna. Projektet har initierats av AcadeMedias koncernledning i en uttalad ambition att bättre förstå hur mål- och resultatstyrning, riktlinjer, styrdokument och

³ Prop. 2021/22:36. 10 kap. 19 och 20 §§ skollagen, 11 kap. 22 och 23 §§ skollagen, 12 kap. 19 och 20 §§ skollagen samt 13 kap. 20 och 21 §§ skollagen. Skolverket, "Ändringar i hur betyg ska sättas och nya allmänna råd", hämtad 2023-03-06.

⁴ Det finns dock betydande skillnader mellan kurs och ämne. Tar man ett medelvärde mellan kurserna i respektive ämne så kan någonstans mellan 14-34 procent av variationen i matematik förklaras av relativ betygssättning, cirka 2,5-3 procent i engelska och mellan 6-23 procent i svenska.

⁵ Skolverket (2020), Analyser av likvärdig betygssättning i gymnasieskolan, Rapport 2020:3

kvalitetsprocesser kopplat till bedömning och betygsättning manifesterar sig på skolorna. Och om det kan uppstå samverkande mekanismer i detta som gör att det kan uppstå press på skolor och lärare att sätta högre betyg än vad som motsvarar elevernas faktiska kunskapsnivå.

UPPDRAGET SKA BIDRA MED INSIKTER OM HUR STYRNINGEN TAR SIG UTTRYCK OCH OM DET FÖREKOMMER MEDVETEN ELLER OMEDVETEN PRESS PÅ LÄRARE

Syftet med studien är att stärka förståelsen för hur styrningen manifesterar sig i styrkedjan och på skolorna, samt om det förekommer medveten eller omedveten press på lärare att sätta högre betyg än vad som motsvarar elevernas kunskaper. Uppdraget ska också ge koncernledningen en bättre bild av hur styrprocesser som rör betygsättning går till. Detta för att säkerställa att myndighetsutövningen sker på ett korrekt sätt.

Vi har även undersökt om det förekommer att lärare inom AcadeMedia på något sätt blivit otillbörligt påverkade att ge elever omotiverat höga betyg.⁶

VI HAR GENOMFÖRT BÅDE KVALITATIV OCH KVANTITATIV DATAINSAMLING

För att bidra med relevanta insikter har vi genomfört en kombination av kvalitativ och kvantitativ datainsamling. Fokuset har legat på intervjuer. Vi har genomfört 35 intervjuer med en bredd av roller inom AcadeMedia. Vi har intervjuat 16 rektorer, åtta skolchefer och fem utbildningsdirektörer. Vi har också genomfört tre gruppintervjuer med lärare på olika gymnasieskolor. Därtill har vi intervjuat AcadeMedias VD, HR-chef, chef för gymnasiesegmentet samt kvalitetschef inom gymnasiesegmentet.

Vi har
genomfört
35
intervjuer

1.3 Disposition

Efter detta inledande kapitel följer kapitel två där vi redogör för AcadeMedias arbetsätt kopplat till likvärdig betygsättning och bedömning. Kapitel tre innehåller beskrivningar av AcadeMedias styrning inom området samt hur styrningen tar sig uttryck i praktiken. I kapitel fyra redogör vi avslutningsvis för våra sammanfattande slutsatser och rekommendationer för AcadeMedias fortsatta arbete. I Bilaga 1 har vi sammanställt och analyserat data om AcadeMedias gymnasieskolor, med fokus på avvikelser mellan slutbetyg i högsta avslutade kurs och resultat på det nationella provet VT 2022.

⁶ Denna fråga har utretts genom intervjuer med anställda inom AcadeMedias gymnasieverksamhet. I uppdraget fanns inte möjlighet att genomföra en kvantitativ uppföljning kring detta.

2. Gymnasiesegmentets arbetsätt kopplat till likvärdig betygsättning och bedömning

I detta avsnitt presenterar vi en överblick över hur AcadeMedias gymnasiesegment arbetar med likvärdig betygsättning och bedömning. Vi redogör för hur och när olika aktörer i styrkedjan arbetar med frågor som rör likvärdig bedömning och betygsättning. Därefter beskriver vi hur arbetet skiljer sig åt inom gymnasiesegmentet. Slutligen presenterar vi hur styrningen och arbetet har förändrats de senaste åren.

2.1 Arbete med likvärdig betygsättning och bedömning sker i hela styrkedjan

Studien visar att aktörer i hela styrkedjan arbetar med likvärdig betygsättning och bedömning. Det varierar dock hur och i vilken grad arbetet sker.

Figur 1 Arbetsätt i styrkedjan med betygsättning och bedömning

SAMBEDÖMNING ÄR DET FRÄMSTA SÄTTET SOM LÄRARE ARBETAR MED LIKVÄRDIG BETYGSÄTTNING OCH BEDÖMNING

Det främsta sättet lärarna arbetar med likvärdighet i betygsättningen och bedömningen uppges vara sambedömning, främst mellan ämneslärare på den egna skolan. Framför allt sker sambedömning av nationella prov, men även löpande sambedömning förekommer. Exempelvis arbetar lärare med anonymisering och sambedömning av de nationella proven i syfte att få till en mer likvärdig bedömning. Vissa lärare skapar även prov och uppgifter tillsammans, tar stickprov och sambedömer vissa utvalda prov, och/eller sambedömer över ämnesgränser i de ämnen där det är möjligt. Lärare som är ensamma ämneslärare i ett visst ämne på sin skola uppges dock att tillfällen för sambedömning är svåra att få till, vilket även lyfts som ett problem av skolchefer och rektorer på små skolor.

Sambedömning förekommer även med lärare från andra skolor än den egna, från såväl andra verksamhetsområden som skolor med andra huvudmän än AcadeMedia. På de skolor där sådan sambedömning varit möjlig uppges detta ha varit hjälpsamt och lärorikt. Ett exempel är en skola som, tack vare att den är belägen i samma byggnad som två andra gymnasieskolor, sambedömt med en skola från ett annat verksamhetsområde inom AcadeMedia samt en kommunal skola. Det framkommer även att vissa skolor deltagit i regionsträffar för ämneslärare, där lärare fått tillfälle att sambedöma med ämneslärare från andra skolor i samma region. Detta uppges vara givande, framför allt för lärare vid de mindre gymnasieskolorna. Vidare lyfter flera lärare att tillfällena för sambedömning är hjälpsamt inte endast för att säkerställa likvärdig betygsättning, utan även för att se till att deras undervisning håller god kvalitet.

”

Många av våra skolor [inom verksamhetsområdet] har bara en till en till en och en halv mattelärare. Det behöver inte betyda att du gör en sämre bedömning, men det är svårare att trygga och kalibrera betygssättningen.

ARBETE MED AVVIKELSER MELLAN BETYG PÅ NATIONELLA PROV OCH KURSBETYG SKER FRÄMST VID LÄSÅRETS SLUT OCH I ARBETET MED KVALITETSRAPPORTEN

I våra intervjuer framkommer att diskussioner om avvikelser mellan kursbetyg och betyg på nationella prov framför allt sker vid två tillfällen: vid läsårets slut, i juni, och i början av nästkommande läsår, i augusti, när rektor samlar in information från lärare för att skriva fram skolans kvalitetsrapport. Efter att nationella proven skrivits är det möjligt att se hur resultaten skiljer sig mot betygsprognoserna/de preliminära betygen. På så vis går det att se vad som sticker ut direkt när betygen på de nationella proven är satta. Det varierar dock mellan skolor i vilken grad detta görs.⁷ Slutligen jämförs den egeninsamlade statistiken mot Skolverkets statistik när den släpps under hösten.

”

Man hinner inte prata avvikelser efter nationella proven, innan kursbetyget sätts. Så avvikelседiskussionen dyker upp igen till kvalitetsrapporten, som man får jobba med nästa år.

Skolchef

När det kommer till analys och utvärdering av statistiken kring skolornas avvikelser uppger utbildningsdirektörer, skolchefer samt rektorer att de på något sätt är inblandade. En av de intervjuade skolcheferna upplever att rektorernas analysnivå av statistiken är begränsad, med ett fokus på att konstatera hur läget ser ut snarare än att få till ett mer djupgående och lärande samtal kring likvärdig bedömning och betygsättning.

LÖPANDE DIALOG KRING LIKVÄRDIG BETYGSÄTTNING OCH BEDÖMNING PÅGÅR MELLAN AKTÖRERNA I STYRKEDJAN

Utöver kvalitetsarbete och analys av statistik pågår även löpande uppföljningar och dialog mellan de olika aktörerna i styrkedjan kring likvärdig bedömning och betygsättning generellt, och avvikelser specifikt. Fokuset på avvikelser sker främst i slutet av vårterminen och innan höstterminen.

Till att börja med följer utbildningsdirektörer upp sina skolchefer och för samtal om utfall för skolorna och hur verksamheten ska planeras framåt efter det. Exempelvis berättar en utbildningsdirektör att fysiska möten har hållits med de skolor som har störst avvikelser

⁷ I gymnasiesegmentets uppföljning bland av 88 rektorer under höstterminen 2022 uppgav 22 av 88 rektorer att de inte följde upp provresultaten i förhållande till planerade betyg inför betygsättningen vårterminen 2022.

tillsammans med kvalitetsansvarig, i syfte att diskutera avvikelserna och säkerställa att en samsyn finns. Segmentschefen följer inte upp utbildningsdirektörer särskilt kopplat till likvärdig bedömning och betygsättning.

Skolcheferna uppger att de på liknande sätt har uppföljningar med rektorerna för sina skolor, genom månatliga resultatdialoger samt kvalitetskonferenser och rektorsmöten med sin rektorsgrupp. Bedömning över lag uppges vara en av många punkter som diskuteras under dessa avstämningar. Flera skolchefer och rektorer uppger att statistik kring avvikelser har diskuterats under konferenser med rektorsgruppen under senaste året. Detta görs typiskt under den senare delen av vårterminen, i övrigt diskuteras sällan avvikelser under läsåret.

De rektorer vi intervjuat uppger generellt att likvärdig betygsättning och bedömning i allmänhet, och avvikelser i synnerhet, är en central del av deras arbete. Rektorerna uppger att detta fokus har ökat sedan de nya riktlinjerna från koncernen introducerades under höstterminen 2022 (dessa diskuteras vidare i avsnitt 3.3). Det varierar mellan rektorer hur stor del av deras arbetstid som uppges gå åt till detta arbete. Vidare uppger vissa rektorer att de har, och har haft, samtal om och genomgång av avvikelser specifikt med lärare, antingen i grupp eller enskilt. Dessa har typiskt sett skett som en del av arbetet med kvalitetsrapporten efter sommarlovet, men har även förekommit under resterande läsår i vissa skolor.

De lärare vi intervjuat uppger generellt att de inte analyserat eller haft en dialog specifikt om statistik över avvikelser mellan nationella prov och kursbetyg. Ett tydligt exempel är att en majoritet av lärarna blev överraskade när vi presenterade statistik över avvikelser för de respektive skolorna, och de flesta uppgav att de inte sett den tidigare. Särskilt överraskade blev lärarna i de ämnen där avvikelserna är som störst. Ett fåtal lärare uppger dock att avvikelser diskuterats specifikt vid något enstaka tillfälle.

2.2 Arbetet varierar mellan olika delar av gymnasiesegmentet

Studien visar att det varierar hur olika skolor arbetar med likvärdig betygsättning och bedömning. Framför allt finner vi stora skillnader i hur skolor tidigare arbetat med frågan kring avvikelser mellan betyg på de nationella proven och slutbetyg. Vissa utbildningsdirektörer, skolchefer och rektorer uppger att de har arbetat med frågan aktivt i flera år. Exempelvis berättar en rektor att de punkter som ingår i de nya riktlinjerna varit en del av verksamheten sedan länge. Samtidigt uppger andra, såväl utbildningsdirektörer och skolchefer som rektorer och lärare, att ett arbete kring avvikelser påbörjats först under de senaste månaderna, efter att koncernen lagt stort fokus på det. En skolchef hävdar exempelvis att låga avvikelser är något som först nu uppmärksammas som något positivt, medan fokuset tidigare legat enkom på examinationsgraden.

Ett exempel som tydliggör skillnaderna inom koncernen är att en utbildningsdirektör för ett verksamhetsområde som uppges arbetat mycket med frågan och som

”

Egentligen så är detta en fluga. Det har flugit upp som en grej nu. Nu har styrelsen blivit intresserade av detta, och så även mina överordnade. Innan har detta inte följts upp. Tidigare har man prisats om man har höga betyg. Man har litat på att de avvikelser som finns har en relevant orsak.

”

Skolchef

De verksamheter som visar goda resultat och som redan har påbörjat arbetet, det vill säga vi, borde inte behöva börja om på ruta 0. Då måste allt arbete som redan har gjort och görs pausas. De skolor med initiativ som redan är i gång och kostar mycket pengar borde i stället användas som "best practice".

Utbildningsdirektör

generellt har låga avvikelser, uttrycker en viss irritation över att alla skolor väntas följa samma riktlinjer, oavsett hur långt de kommit i sitt arbete med avvikelser. En skolchef för ett verksamhetsområde med generellt höga avvikelser berättar i stället att hen uppfattar det stora fokuset på avvikelser som en ”fluga”, och att avvikelser inte ifrågasatts tidigare då ”man har litat på att de avvikelser som finns har relevant orsak”.

HURUVIDA AVVIKELSER SES SOM ETT PROBLEM VARIERAR INOM GYMNASIESEGMENTET

Intervjuerna visar också att det varierar huruvida det anses vara ett problem att ha avvikelser mellan nationella prov och slutbetyg. Utifrån intervjuerna är det tydligt att det finns olika syn på de nationella provens roll och funktion. Flera skolchefer, rektorer samt lärare på skolor med yrkesprogram uppger att de nationella proven är konstruerade för elever på högskoleförberedande program. De hävdar att de nationella provens konstruktion inte tar hänsyn till deras kurser (här nämns särskilt yrkesmatematiken, där s.k. infärgning ska ske i undervisningen) eller deras elevunderlag. De menar vidare att det är i linje med förväntan att resultaten på de nationella proven skiljer sig från kursbetygen.

Synen på avvikelser varierar inom gymnasiesegmentet. Över lag uttrycker respondenter inom Teoretiska att de ser avvikelser som ett problem. Medan respondenter inom verksamhetsområden som Praktiska och Kreativa, menar att avvikelser har rimliga förklaringar, som att deras elever inte kan koncentrera sig under hela provtiden.

”

Jag tycker inte att det är konstigt alls att de som får F på nationella provet får E på kursen, för de är kassa på att skriva prov. Jag tycker inte är konstigt, men sedan förstår jag att det ifrågasätts.

Rektor

SKOLOR HAR OLIKA ARBETSSÄTT KRING KOMPLETTERING

Det förekommer att elever ges möjlighet att genomföra komplettering, dvs. visa på sin kunskapsnivå innan kursbetyg sätts genom extrainsatta prov eller uppgifter. Vår bedömning är att förhållningssättet till komplettering varierar både mellan skolor och inom skolor. De nationella proven i matematik skrivs i maj, strax innan slutbetygen sätts. Vissa respondenter förklarar avvikelser i just matematik med att eleverna lyckas komplettera sina betyg innan slutbetyget sätts. Samtidigt uppger andra respondenter att kompletteringar inte är möjliga under slutet av vårterminen eftersom det finns för lite kalendertid. Vidare menar flera respondenter att även om eleverna ges möjlighet att skriva ett kompletteringsprov så överensstämmer resultatet ofta med betyget på det nationella provet, vilket resulterar i ett F i slutbetyg trots komplettering.

I en skola, där vi genomfört intervjuer med både lärare och rektor, genomförs så kallade uppföljningsveckor för alla elever. Det innebär att eleverna under de två veckor innan betygen sätts har möjlighet att komplettera och få högre betyg. Första veckan är till för elever med godkända betyg som vill höja dem (exempelvis från C till B), och andra veckan för elever som fått underkänt och siktar på godkänt. Flera av lärarna på skolan är kritiska till att elever ska få möjlighet att under en vecka höja sina betyg när de redan har godkänt, och tillåter därför inte det i sina kurser. Motiveringen är att om eleverna inte visat färdigheter som motsvarar en högre nivå under terminen går det inte att krysta fram under en veckas tid. Samtidigt finns det andra lärare på skolan som tillåter elever som är godkända att höja sina betyg.

2.3 Styrning och fokus på likvärdig bedömning och betygsättning har ökat de senaste åren

I november introducerades koncernens nya riktlinjer kring arbetet med likvärdig betygsättning och bedömning till gymnasieskolorna. I intervjuerna framkommer generellt sett en positiv bild kring de nya riktlinjerna, flera upplever att det är positivt att koncernen tar likvärdig bedömning och betygsättning samt problemet med avvikelser på allvar. Flertalet av dem vi intervjuat menar att det nya fokuset kommer att resultera i ett större fokus på att rusta eleverna för de nationella proven, som leder till lägre avvikelser på sikt, även om det kan ta flera år innan vi kan se effekterna i statistiken.

Men vissa uttrycker viss kritik mot riktlinjerna. En del av kritiken handlar om att de introducerades mitt under pågående termin. Enligt några respondenter försvårar detta implementeringen av nya rutiner och arbetssätt, eftersom detta är svårt att introducera under pågående termin. Flera rektorer menar att de behöver anpassa implementeringen av riktlinjerna till sin egen verksamhet och införa dem på ett sätt och vid en tidpunkt som passar dem. En generell irritation går även att skönja hos flera respondenter angående att koncernen genom riktlinjerna introducerar fler moment i "check-och-bock-verksamheten", som innebär ytterligare administrativt arbete.

”

Det dumma är att det lades på oss mitt under läsåret, när lärarna är som mest aviga att börja jobba med det och förutsättningarna är som sämst. (...) jag ser det som att vi kommer börja jobba på riktigt nästa läsår.

Rektor

DET FINNS OLIKA UPPFATTNINGAR OM DEN OBLIGATORISKA UTBILDNINGEN

En punkt i de nya riktlinjerna är att samtliga lärare ska gå en kurs i likvärdig bedömning från Karlstads universitet. Två tredjedelar av de som gått kursen inom gymnasiesegmentet (och besvarat uppföljningsenkäten) upplevde att kursen i hög eller mycket hög utsträckning "motsvarar deras förväntningar".⁸

I våra samtal med rektorer och lärare framkommer delade åsikter. Rektorer uttrycker generellt en positiv inställning till utbildningen, men flera lärare som gått utbildningen menar att den inte varit till någon nytta. Orsaker till detta som lyfts fram är bland andra att utbildningen varit för generell, inte anpassad till gymnasieskolan, samt på en för grundläggande nivå. En respondent som arbetat som lärare i över 20 år beskriver det till och med som "kränkande" att hen behövde gå kursen.

⁸ Beräknat utifrån uppgifter från AcadeMy samt Karlstad Universitet, Utvärdering Bedömning och betyg, webbkurs AcadeMedias gymnasieskolor version 2, Rapport 1 och Rapport 10

KVALITETEN PÅ SAMBEDÖMNING ÄR VIKTIG

I och med de nya riktlinjerna är det även ett krav att alla gymnasieskolor ska genomföra sambedömning med en annan gymnasieskola. Samtliga respondenter uttrycker en generell positiv syn på sambedömning. Samtidigt lyfter flera respondenter att det är centralt att det säkerställs att sambedömningen håller god kvalitet, och att detta inte nödvändigtvis görs i och med de nya riktlinjerna. Flera respondenter efterfrågar i stället mer styrning i form av anordnande av tillfällen för sambedömning från koncernens sida. Specifikt lyfter fler respondenter att AcadeMedia borde utnyttja det faktum att de är en stor koncern, för att skapa tillfällen för fortbildning i allmänhet, och sambedömning i synnerhet.

”

God kvalitet i sambedömning är A och O och det får man till genom att utbilda folk i hur, hitta tid, rätt former. Sätter du lärare i en sambedömnings-situation där deras huvud är helt fullt med andra saker då kommer det inte bli något bra av det. (...) Det är lätt i skolans värld att hamna i checklisten... och det ger inte nödvändigtvis god effekt.

Utbildningsdirektör

3. Styrningen för likvärdig bedömning och betygsättning i praktiken

I detta kapitel beskriver vi hur styrningen inom AcadeMedia tar sig uttryck i praktiken vad gäller likvärdig betygsättning och avvikelser. Inledningsvis resonerar vi kring huruvida koncernens styrning och fokus kan leda till press, eller till och med otillbörlig påverkan, som i sin tur riskerar att orsaka betygsavvikelser. Därefter presenterar vi ett antal andra faktorer som också kan leda till avvikelser mellan resultat på nationella prov respektive kursbetyg.

3.1 AcadeMedias mål- och resultatstyrning ger en hög examensgrad, men kan medföra indirekt press

Inom ramen för denna studie framkommer inget som tyder på att AcadeMedias styrning skapar en systematisk, otillbörlig press att ge elever omotiverat höga betyg. De utbildningsdirektörer, skolchefer och rektorer vi talat med uppger att de varken uppmanats eller uppmanat någon att sätta ett högre betyg än vad elevens kunskapsnivå motsvarar. De har inte heller känt sig pressade att ligga på lärare att ge högre betyg än vad som motsvarar elevens kunskapsnivå; några menar att de har upplevt en större press på detta hos andra huvudmän. Det finns dock exempel på lärare som i intervju berättat om situationer där de har upplevt en press från sin rektor att ge elever högre betyg än de bedömt att de själva kan motivera.

INGEN UPPGER ATT DET FINNS SYSTEMATISK PRESS ATT GE ELEVER HÖGA BETYG

Samtliga utbildningsdirektörer, skolchefer, rektorer uppger att de inte har uppmanat, eller känt sig pressade att uppmana, medarbetare att ge elever omotiverat höga betyg. Betyg ska sättas utifrån lärarens professionella bedömning av elevens kunskaper. Det ligger därför inte inom skolans ledning ansvar eller uppdrag att påverka betygsättningen i enskilda ärenden, vilket flera respondenter framhåller. Flera menar dessutom att fokus i arbetet inte ligger på att undvika underkända betyg, utan att säkerställa att undervisningen håller hög nivå för att rusta elever med långsiktigt hållbar kunskap.

”

Jag känner ingen stress inför att behöva ha högre betyg när jag rapporterar uppåt. (...). Det handlar om att vi måste se över våra insatser, inte höja betygen. Vi diskuterar konstant vilka insatser vi ska få in för att eleverna ska förtjäna ett högre betyg. Vi skulle aldrig frisera.

Rektor

Intervjuerna ger inga indikationer på att AcadeMedias styrning och strukturer skapar en systematisk otillbörlig press på lärare att höja elevers betyg. Ingen respondent uppger att pressen skulle vara större eller mer vanligt förekommande inom AcadeMedia än hos andra huvudmän. Tvärtom lyfter några respondenter, både lärare och rektorer, att de har känt till eller själva upplevt en större press att ge elever högre betyg när de har arbetat hos kommunala huvudmän. Enligt Ramboll styrks denna bild av det faktum att både betygssnitt och avvikelser varierar mycket mellan verksamhetsområden, varumärken och skolor inom koncernen, vilket talar emot en systematisk press inom hela AcadeMedia.

DIALOGER OM LIKVÄRDIG BEDÖMNING FUNGERAR ÖVER LAG BRA

Våra intervjuer visar att såväl rektorer som lärare över lag upplever att dialogen kring likvärdig bedömning i allmänhet, och avvikelser i synnerhet, fungerar bra. Flera lyfter att uppföljning och samtal kring denna typ av frågor är viktig och värdefull. Ingen framhåller att de upplever samtal om likvärdighet eller avvikelser som obekväma eller svåra. Vissa rektorer menar dock att lärare kan uttrycka frustration över att behöva förklara varför avvikelser förekommer bland deras elever.

I intervjuerna framkommer flera exempel på hur rektorer på ett bra sätt kan föra dialog med lärare om likvärdig bedömning och betygssättning. Flera rektorer lyfter till exempel att de i samtalen tar avstamp i att ha respekt för lärarnas myndighetsutövning och förmåga att sätta rättvisa betyg. Andra exempel på hur dialogerna kan bli välfungerande, i stället för obekväma eller svåra, är att ha ett nära ledarskap i övrigt och föra dialoger i grupp.

Tips från rektorer för fungerande dialog om betygssättning med lärare

- ❖ Etablera ett nära ledarskap, till exempel genom att göra klassrumsbesök, för ökad förståelse för lärarnas situation.
- ❖ Ha ett öppet och nyfiket förhållningssätt.
- ❖ Etablera nära samarbete med andra skolor för fortbildning och sambedömning.
- ❖ Delta i regionsträffar för lärare inom samma region.
- ❖ För dialog i grupp, om avvikelser generellt, i stället för enskilt med lärare och om specifika avvikelser.

NÅGRA LÄRARE UPPLEVER DOCK ATT DE UTSATTS FÖR PÅVERKAN

Det finns dock lärare som upplever att de har blivit pressade att ge elever högre betyg än de bedömer att de kan motivera. Det handlar inte om att rektorer som uttryckligen uppmanat lärare att sätta ett visst betyg. Det exempel vi har hört om handlar om en tidigare rektor som, enligt lärare, upprepade och omotiverat många gånger har frågat vad läraren kan göra för att höja en elevs betyg. En lärare beskriver till exempel att skolan under en period la stort fokus vid att höja sin examinationsgrad och att rektorn då ställde många frågor och uppmanade läraren att se till att elever som riskerade att bli underkända fick godkända betyg. Detta trots att det, enligt läraren, var för kort tid kvar av terminen för att hinna hjälpa elever att öka sin kunskap och sitt betyg. Läraren upplevde sig jagad av rektorn och kände sig till slut manad att godkänna elever, trots att det inte nödvändigtvis fanns skäl för det. Läraren sa dock ifrån efter detta och upplever inte längre samma press.

En annan lärare från samma skola upplever också att det har förekommit press att godkänna elever. Denna lärare menar att lärarna behöver försvara varför de underkänner en elev, även om det är uppenbart att eleven inte har klarat kraven för godkänt, vilket enligt läraren skapar en press.

”

Det kom uppifrån, för mig kom det från rektorn: 'tror du att han kan få godkänt? Kan du inte göra någonting?' Till slut blir man så trött, så man sätter godkänt. Just den gången, jag kände att jag blev jagad i korridoren, eleverna jagade mig också. Då sa jag ifrån, jag är värd någonting. Det är min profession.

Lärare

RESULTATFOKUS I STYRNING OCH KULTUR KAN OCKSÅ SKAPA INDIREKT PRESS

Samtidigt som få upplever otillbörlig press att höja betyg menar flera respondenter att koncernens fokus på resultat *skulle kunna* skapa outtalad press eller incitament för detta. Det gäller framför allt att nå mål om examinationsgrad och att höja elever från F till E. Enligt många respondenter står examinationsgrad i större fokus vid uppföljning än frågor om likvärdig bedömning. Flera rektorer nämner till exempel att det i styrkedjan finns ett stort fokus på examinationsgrad och andelen godkända betyg, samt att nå en hög examensgrad belönas med priser (t.ex. symboliska priser till rektorer inom vissa verksamhetsområden). För att nå målet finns ett stort fokus på att erbjuda anpassningar och extra stöd till elever, samt provningar för elever som inte klarar en kurs. I en skola där vi intervjuat lärare arbetar de med uppföljningsveckor. Under dessa veckor får alla elever, inte bara de som inte har klarat en kurs, får möjlighet att testa sina kunskaper och nå ett högre betyg.

SKOLORNA ARBETAR MOT DET ÖVERORDNADE MÅLET ATT ALLA SKA KLARA SIG MED HJÄLP AV OPERATIONALISERADE MÅL FÖR EXAMENSGRAD

I våra intervjuer framkommer det att det överordnade målet om att alla elever ska ta en examen är det viktigaste och mest styrande. Det varierar inom AcadeMedias gymnasieskolor hur styrningen mot examinationsgrad tar sig uttryck. I våra intervjuer framkommer att det finns olika kulturer, där målet om en hög examinationsgrad står mer eller mindre i fokus beroende på verksamhetsområde och skola. Vissa rektorer menar till exempel att de visserligen har som mål att alla elever ska få en gymnasieexamen, men att de inte styr hårt mot detta eftersom de har ett elevunderlag som gör att de inte kan nå målet. Flera skolor arbetar mot examensgrad som är lägre än 100 procent, t.ex. operationaliserade mål, t.ex. att examensgraden på skolan ska vara över 90% eller 95%.

Flera respondenter, såväl utbildningsdirektörer som skolchefer och rektorer, upplever att fokuset på examinationsgrad är tudelat. Å ena sidan är det viktigt och nödvändigt, i linje med skolans uppdrag, att kommunicera och styra mot målet att alla elever ska få en gymnasieexamen. Å andra sidan kan detta medföra att aktörer i hela styrkedjan, inte minst rektorer och lärare, upplever en press att nå målet. Flera rektorer menar till exempel att lärare sannolikt upplever en press att nå hög examinationsgrad. Detta, i kombination med andra faktorer, skulle kunna leda till att lärare som sätter kursbetyg hellre ger elever som befinner sig mellan F och E det högre betyget. Det skulle i sin tur kunna förklara en del avvikelser, eftersom elever då kan få ett högre kursbetyg än vad de har presterat på det nationella provet.

Enligt flera respondenter spelar rektorn en central roll för om styrningen mot examinationsgrad leder till upplevd press eller inte. En rektor menar till exempel att det som ny rektor kan vara svårt att hantera koncernens förväntningar kring en hög examinationsgrad, vilket skulle kunna leda till styrning mot godkända kursbetyg även när detta inte är motiverat⁹. En utbildningsdirektör framhåller också att rektorn inte bara behöver kommunicera kring att alla elever ska få en gymnasieexamen, utan också stötta och vid behov sätta in extra resurser för att målet ska gå att nå.

Våra intervjuer indikerar också att det fanns ett större resultatfokus inom AcadeMedia för några år sedan än det gör idag. För några år sedan fanns till exempel rörlig lönesättning, där examinationsgrad var en av flera delar som påverkade lönen. Tidigare

”

Rektorns roll är ju viktig, hur de kommunicerar. Där är den största påverkan. Hur rektorn kommunicerar "nu ska alla elever klara sig". Om du bara säger det och inte sätter till samma resurser... Då kan det vara en riskfaktor att kommunicera måluppfyllelse. Men det är ju samtidigt skolans mål.

Utbildningsdirektör

⁹ Utifrån statistik från AcadeMedias HR-avdelning är det möjligt att se en viss samvariation mellan rektorsomsättning och avvikelser. Observera att vi i denna studie inte undersökt orsakssambandet eller gjort en djupare statistisk analys av detta.

fanns även en skrivelse inom koncernen om att skolans studieresultat var en del av lönekriterierna. Skrivningen togs dock bort efter påtryckning från facket.

3.2 Varierande syn på de nationella provens användbarhet vid bedömning av kunskap

En faktor som lyfts under flertalet intervjuer är att många fristående skolor etablerades med utgångspunkt i att vara en pedagogisk utmanare till de kommunala skolorna. Inom vissa verksamheter drivna av fristående huvudmän, har det funnits en bärande tanke om att utmana traditionell pedagogik och synen på kunskap – där nationella proven utgör ett tydligt exempel på traditionell kunskapssyn. Flera rektorer och skolchefer nämner att det kan finnas exempel på lärare som anser att de bedriver ett bättre och bredare lärande som inte går att ”stöpa in i en form” och som nationella proven inte kan mäta.

Flera respondenter uppger att styrningen, varken inom koncernen eller från Skolverket, tidigare inte fokuserat på att slutbetyget ska ligga i linje med betyget på nationella proven.

”

Det är klart att vi, utifrån att vi inte styrts på att särskilt beakta det [nationella provet] i styrkedjan, har påverkats av det.

Skolchef

De upplever inte heller att deras överordnade inom styrkedjan har signalerat att de nationella proven är ett betydelsefullt verktyg för likvärdig bedömning. Det finns en uppfattning om att det med bakgrund i detta skapats en kultur som innebär att nationella proven inte har stor betydelse vid bedömning.

I intervjuer framkommer det att kommunikationen om nationella proven är utmanande. Utifrån att eleverna har det tufft i skolan kan lärare (och med syftet att minska pressen på eleverna) oavsiktligt förmedla en bild av att nationella proven inte är viktiga. Detta leder till oönskade effekter som att elever väljer att inte skriva nationella proven eller inte gör sitt yttersta vid provtillfället. Det finns även exempel på när betydelsen av nationella proven medvetet reducerats i kommunikationen. Det nämns i flera intervjuer att vissa lärare och rektorer haft en inställning om att nationella proven inte ska kunna sänka en elevs slutbetyg.

3.3 Relationella aspekter nämns som en bakomliggande förklaring till avvikelser

I intervjuerna framkommer att skolor med stora avvikelser generellt har ”svagare elevunderlag”, det vill säga elever med sämre förkunskaper och förutsättningar att nå kunskapskraven. I flera intervjuer förklaras avvikelserna av att lärare anpassar undervisningen efter elevernas behov. Lärarna på dessa skolor har en nära relation till eleverna och arbetar hårt för att eleverna ska tillgodogöra sig den kunskap som krävs för att klara mål och examen. Det finns exempel på lärare som tar sig tid att träffa elever för att undervisa dem på en lördag. Flera lyfter att det

”

Förra läsåret hade vi en lärare, han hade två matte 1a kurser och han förklarade till elever att nationella proven aldrig kommer sänka. Och att om man har A innan nationella proven så sa han att det inte kan sänka dig. Det gick inte så bra på nationella proven (...) han struntade i det. En lärare betyder mycket på en skola.

Lärare

”

Om man har sagt till eleverna att nationella proven inte är så viktigt så kommer de kanske inte dyka upp. Jag tror att vi tappar många som skulle haft F om de hade skrivit. En lärare kanske säger till eleverna att de inte kan sänka sig på grund av resultatet på nationella proven, bara höja sig. Jag tror att det har varit inställningen.

Skolchef

”

Skolor med svaga elevunderlag och elever som har sämre förutsättningar kämpar för att eleverna ska delta på lektioner och nationella proven. Elever som då närvarar har – relativt till eleverna som inte närvarat – ansträngt sig, vilket kan utmärkas med att de blir godkända, även om de inte klarar kurskraven. Men dessa elever hade inte klarat en enda kurs på en skola där den relativa nivån bland eleverna är högre.

Utbildningsdirektör

har bidragit till att skapa en kultur om att hjälpa eleverna i livet. I intervjuerna beskriver flera att ett F leder till försämrade livschanser för en elev, och att det finns lärare som känner en egen inre press om att inte vill vara bidragande till att elever får försämrade förutsättningar.

RELATIONELLA ASPEKTER FÖRSTÄRKS PÅ SMÅ SKOLOR

Det relationella förhållningssättet mellan lärare och elever förstärks av att skolorna till storlek är små. Praktiska verksamhetsområdet hade läsåret 20/21 i snitt 171 elever per skola, vilket är få jämfört med både AcadeMedias gymnasieskolor i stort som hade 280 elever och kommunala gymnasieskolor med 411 elever. Läraren arbetar mycket individuellt med eleverna för att de ska nå sina mål och har möjlighet att nära följa elevernas utveckling. Den relationella aspekten medför att lärare väljer att lägga större vikt vid elevers prestation under året, det vill säga se till om eleven någon gång under året visat prov på en kunskap, än elevens prestationer vid nationella proven. Ett exempel som ges är bland andra att om en elev spelar datorspel på engelska under rasten så kan det vägas in i engelskabetyget.

”

Man jobbar inom friskola för man vill jobba på ett speciellt sätt, man vill hjälpa de som har störst behov av hjälp. Men såklart det här skapas en kultur, man godkänner lite för många, för man vill alla väl.

Rektor

ANPASSNING I UNDERVISNINGEN MEDFÖR ATT ELEVERNA ÄR SÄMRE RUSTADE FÖR ATT KLARA DE NATIONELLA PROVEN

I gymnasieskolans läroplan betonas att hänsyn ska tas till elevernas olika förutsättningar, behov och kunskapsnivå. Skolan har som ansvar att ägna särskild uppmärksamhet åt elever som av olika anledningar har svårigheter att nå målen och därför kan undervisningen aldrig utformas lika för alla.¹⁰

”

I intervjuerna framkommer att Drottning Blanka gör stora anpassningar för sina elever, och den nivå som undervisas riskerar att vara lägre än den som krävs för att klara nationella proven. Inom Drottning Blanka används ett kompensatoriskt arbetssätt vilket enligt en rektor vi intervjuar innebär att undervisningen struktureras efter eleverna som har anpassningar och behov (exempelvis genom att läsa kortare texter och bryta ned matematikfrågor). Detta görs utifrån målet att alla ska bli godkända. Eleverna erhåller succesivt kunskaperna utifrån kursmålen med detta arbetssätt, men utfallet riskerar att bli att de inte är förberedda för nivån som testas på nationella proven, framför allt i matematik. Vidare nämner flera att de stora avvikelserna i matematiken till viss del kan förklaras av att elever under inte lär sig att hantera den typiska provsituationen som uppstår under nationella proven. Detta blir tydligt under delproven i matematik som skrivs under en dag, i stället för att spridas ut, och eleverna uppvisar svårigheter i att genomföra längre provskrivningar.

Aktiviteten och letandet efter elevernas förmåga blir större i den lilla och relationella skolan, vilket gör att man hittar mer belägg för att elever faktiskt klarar sig.

Skolchef

¹⁰ Skolverket. Läroplan (Gy11) för gymnasieskolan

4. Slutsatser och rekommendationer

I detta kapitel presenterar vi våra slutsatser och rekommendationer till AcadeMedia för det fortsatta arbetet.

4.1 Styrningen leder inte till otillbörlig press att sätta högre betyg än elevens kunskapsnivå

Vi har inom ramen för denna studie inte kunnat finna något som tyder på att AcadeMedias mål- och resultatstyrning, riktlinjer, styrdokument och kvalitetsprocesser kopplat till bedömning och betygsättning manifesterar sig i en systematisk, otillbörlig press att sätta högre betyg än vad som motsvarar elevernas faktiska kunskapsnivå. I princip alla respondenter uppger att de aldrig känt sig uppmanade eller pressade att ge elever högre betyg än vad som motsvarar deras kunskapsnivå. Några menar snarare att de har upplevt en större press på detta hos andra huvudmän. Men i våra intervjuer har det även framkommit exempel (från två av intervjuade lärare) på situationer när de har upplevt att trycket från rektor att få alla elever att nå målen har blivit alltför stort.

Samtidigt kan den målorienterade styrningen mot att alla ska klara sig och den resultatorienterade uppföljningen av examensgrad, i kombination med en inre press hos lärare och rektorer, samt ett starkt fokus på det kompensatoriska uppdraget leda till press att sätta högre betyg än elevens kunskapsnivå.

4.2 Det finns tillförsikt om att det ökade fokuset på likvärdig bedömning och betygsättning kommer ge positiva effekter

Det är svårt för enskilda lärare och skolor att säkra likvärdiga bedömningar och betygssättning mellan skolor. Koncernens nya riktlinjer för arbetet med likvärdig betygsättning och bedömning upplevs över lag därför positivt. Fler skolor arbetar nu och framåt systematiskt med sambedömning och att stärka elevernas förutsättningar för att klara de nationella proven. Det finns en tillförsikt i organisationen om att riktlinjerna kommer att stärka arbetet med likvärdig betygsättning och bedömning, och att avvikelserna på sikt kommer att sjunka. Behovet av stöd för att öka likvärdigheten ser dock väldigt olika ut inom de olika verksamheterna.

4.3 Det finns variationer inom verksamheterna i arbetssätt för att bedöma elevernas kunskap

Inom AcadeMedias gymnasiesegment finns det stora variationer i huruvida avvikelser är ett problem eller inte. Det finns även variationer kring synen på de nationella provens användbarhet vid bedömning och betygsättning. Vissa verksamhetsområden har arbetat systematiskt med sambedömning och att rusta elever inför nationella prov, samt att analysera avvikelser, under en längre period. Andra verksamhetsområden – de mest störst avvikelser – har inte kommit lika långt i arbetet med likvärdig bedömning och betygsättning. Detta präglar hur lärare utformar sin undervisning, i hur de kommunicerar med elever om de nationella proven och hur de bedömer elevernas kunskap.

4.4 Det kompensatoriska uppdraget och synen på att de nationella proven inte anses användbara är en delförklaring till de systematiska avvikelserna

Det finns en komplexitet i lärarnas uppdrag kopplat till förhållandet mellan *likvärdig undervisning* och *likvärdig bedömning och betygsättning*. Lärarna ska, enligt läroplanen, tillgodose likvärdighet genom att anpassa undervisningen till elevernas förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen (det kompensatoriska uppdraget). Därtill ska bedömningen och betygsättningen vara likvärdig, där ett stöd för detta är att de nationella proven särskilt ska beaktas i betygsättningen. Men flera vi intervjuat menar att det är svårt att arbeta med de nationella proven på ett sätt som är anpassat efter deras elevgrupp.

Det som framkommer i intervjuerna är att många inom de verksamhetsområden med störst avvikelser uppger att de, snarare än att förbereda eleverna inför de nationella proven, fokuserar på det kompensatoriska uppdraget som skolan har i att särskilt uppmärksamma de elever som av olika anledningar har svårigheter att nå målen för utbildningen. Elevernas kunskaper testas därför både utanför det traditionella klassrummet och löpande enligt andra metoder än standardiserade prov vilket, enligt vår bedömning, utgör en viktig delförklaring i de fall där de största avvikelserna mellan satta betyg och resultat på nationella prov kan konstateras.

4.5 Rekommendationer

FORTSÄTT ATT FOKUSERA PÅ ATT VARJE ELEV SKA LYCKAS - ALLA SKA I MÅL!

Vår bedömning är att den mål- och resultatnriktade styrningen, samt kulturen som byggts kring detta, uppfattas som positiv och är till fördel för både AcadeMedias anställda och elever. Det är också tydligt att lärare tar det kompensatoriska uppdraget på allvar för att se till att *varje* elev lyckas med sin gymnasieutbildning. I arbetet med likvärdig bedömning och betygsättning är det särskilt viktigt att bibehålla den övergripande målstyrningen om att *alla ska i mål*.

FÖLJ SYSTEMATISKT UPP LÄRARES FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR LIKVÄRDI BEDÖMNING OCH BETYGSÄTTNING

I våra intervjuer har vi identifierat ett par lärare (två stycken) som har upplevt otillbörlig press. Vår bedömning är att detta följt av att enskilda skolledare vid dessa tillfällen - och för sent under läsåret - fokuserat på examinationsgraden (andelen som når examen). Dessa snedvridande incitament förefaller inte vara vanligt förekommande, men många kan teoretiskt resonera kring dem - och det finns alltså exempel där det slagit fel.

För att dels uppmärksamma denna risk, dels följa upp lärares förutsättningar för betygsättning, bör AcadeMedia lägga en plan för att systematisk uppföljning. Detta kan göras genom att integrera frågor om detta i medarbetarundersökningen, samt genomföra en pulsmätning i samband med betygsättning (eller så nära inpå som möjligt - här bör lärarnas perspektiv beaktas för att undvika belastande administration under de sista dagarna av vårterminen). Syftet med uppföljningen är att löpande förstå om det behövs anpassningar i styrningen mot hög examinationsgrad och likvärdig betygsättning (minskade avvikelser mellan nationella prov och kursbetyg).

Det är också nödvändigt att löpande påminna om visselblåsarfunktionen, samt möjliggöra vägar att framföra eventuella förekomster av otillbörlig press som inte är direkt till närmaste chef (t.ex. till HR eller den kvalitetsansvarige inom verksamhetsområdet).

Nästa steg bör vara att tillsätta en arbetsgrupp där representanter från HR, kvalitet, kommunikation och gymnasiesegmentet arbetar gemensamt med att lägga en strategisk plan för uppföljning.

DE NYA RIKTLINJERNA LIGGER ÖVER LAG PÅ RÄTT NIVÅ - FINJUSTERA, HÅLL I OCH HÅLL UT

Vår samlade bedömning är att de nya riktlinjerna kommer att stärka gymnasieverksamheternas arbete med likvärdig bedömning och betygsättning, men att implementering fortfarande är i ett tidigt skede.

För att lyckas få effekt av de nya riktlinjerna lämnar vi följande rekommendationer:

- Underlätta för skolchefer och rektorer i hur de kommunicerar om varför de nationella proven är ett viktigt verktyg för att stärka arbetet med likvärdig bedömning och betygsättning, t.ex. genom en programförklaring (se nedan), samt genom att utarbeta ett kommunikationsstöd.
- Stärk förutsättningarna för sambedömning mellan verksamhetsområden och med andra huvudmän (utanför AcadeMedias gränser), t.ex. genom att skapa forum för att etablera, och stärka, relationer mellan rektorer inom olika verksamhetsområden. Detta för att underlätta samarbete och i längden stärka kvaliteten på sambedömning och undvika att skolor och verksamhetsområden bygger upp egna bedömningsnormer.

GE SKOLOR MED SVAGARE ELEVUNDERLAG EXTRA STÖD I ARBETET MED LIKVÄRDIG BEDÖMNING OCH BETYGSÄTTNING

Vi ser en stark koppling mellan höga avvikelser, ett elevunderlag med relativt lägre meritvärdespoäng vid intagning och ett uttalat kompensatoriskt arbetssätt. I dessa skolor finns i hög utsträckning en uppfattning om att de nationella proven inte hjälper lärarna i betygsättningen. Därför är det särskilt viktigt att det finns ett anpassat stöd som stärker lärares förutsättningar att tillgodose likvärdig utbildning (det kompensatoriska uppdraget) och likvärdig bedömning.

Stödet kan utformas genom kollegialt lärande över skol- och verksamhetsgränser. Exempelvis kan AcadeMedia tillsätta ett team med förstelärare/lärare med uppvisat goda resultat kring likvärdig bedömning med uppdrag att bistå i planering av undervisning (*hur ge eleverna bästa möjliga förutsättningar inför nationella proven*), processer för sambedömning och samrättning av nationella prov.

STÄRK DEN SYSTEMATISKA ANALYSEN AV AVVIKELSER GENOM TRANSPARENS I STATISTIK OCH UPPFÖLJNING

Det finns mycket statistik och data kring avvikelser, antal elever som skriver de nationella proven, m.m. AcadeMedia bör säkerställa att dessa uppgifter finns tillgängliga för rektorer och lärare. Publiceringen av denna statistik bör kompletteras med nyanserade analysfrågor för rektorer och lärare att arbeta med, där frågor om hur kompensatoriska arbetssätt kan påverka avvikelser bör ingå.

Avvikelser behöver inte enbart ses som ett problem. Det är möjligt att avvikelserna många gånger är "korrekta", dvs. att eleverna faktiskt har kunskaper som motsvarar deras betyg. Det är dock nödvändigt att fortsatt stärka den systematiska analysen av avvikelserna.

TA FRAM EN "PROGRAMFÖRKLARING" FÖR ACADEMEDIAS SYN PÅ NATIONELLA PROV OCH LIKVÄRDIG BEDÖMNING OCH BETYGSÄTTNING

Det finns en (grundad) skepsis mot rådande betygssystem och de nationella proven bland de vi intervjuat, såväl inom gymnasiesegmentet samt med företrädare för koncernledningen. Men så länge rådande betygssystem gäller behöver AcadeMedia behöver förhålla sig till det (vilket inte utesluter att samhällspåverkande insatser också kan göras). I dagsläget finns varierande bilder kring vikten av de nationella proven inom koncernen – ute på skolorna såväl som högre upp i styrkedjan.

Vi rekommenderar att AcadeMedia tar fram principiella utgångspunkter för att luta sig mot både vad gäller styrning och kommunikation, såväl intern som extern, i dessa frågor. Programförklaringen bör tydliggöra vad som motiverar koncernens arbete med likvärdig bedömning och betygsättning. Av programförklaringen bör det även framgå att AcadeMedia litar på lärares bedömning att sätta ett likvärdigt och korrekt betyg, samt att sambedömning att nationella prov är viktiga verktyg för att stärka lärarnas förutsättningar i sin myndighetsutövning.

För att säkerställa bred förankring av programförklaringen bör den tas fram i en samskapande process där koncernledning och utbildningsdirektörer arbetar gemensamt. Detta är nödvändigt för att lyckas med den förflyttning som pågår mot ett starkare fokus på likvärdig bedömning och betygsättning. Utan en brett förankrad programförklaring riskerar i stället både styrning och kommunikation att bli osammanhängande.

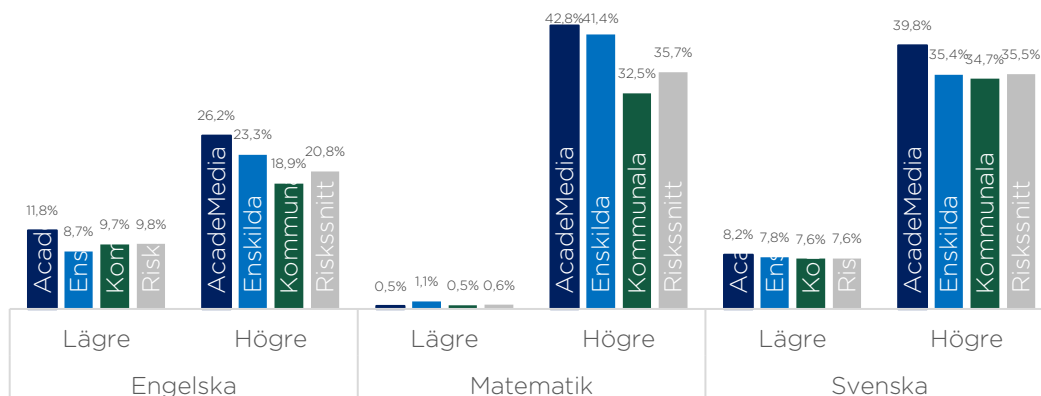
Bilaga – Avvikelser inom AcadeMedias gymnasieverksamheter och bland övriga huvudmän

I denna bilaga redogör vi för kvantitativa data som beskriver förekomsten av avvikelser inom AcadeMedias gymnasieskolor. I detta avsnitt fokuserar vi på statistik från vårterminen 2022, vilket är de senaste uppgifterna som finns tillgängliga.

AcadeMedias gymnasieskolor har en högre andel avvikelser än andra huvudmän

Kvantitativa data visar att AcadeMedias gymnasieverksamhet sticker ut vad gäller förekomsten av avvikelser mellan resultat på nationella prov och kursbetyg. Inom koncernen finns en högre andel elever med avvikelser än inom både kommunala och övriga enskilda huvudmän. Figur 1 visar andelen elever som har fått ett lägre respektive högre betyg i en kurs än vad de fick på det nationella provet. I figuren har vi lagt ihop flera kurser inom respektive ämne (t.ex. matematik 1a, matematik 1b m.fl. är sammanslagna till matematik i grafen).

Figur 2. Andel elever med högre eller lägre kursbetyg än betyg på nationella provet, uppdelat på huvudmannagrupp och rikssnitt, vårterminen 2022

Not: Enskilda huvudmän omfattar övriga huvudmän, dvs. att AcadeMedia inte ingår i den kategorin i diagrammet.
Källa: Skolverket, Relationen mellan kursbetyg och kursprovsbetyg VT22

JÄMFÖRELSE MED ÖVRIGA HUVUDMÄN FÖR GYMNASIESKOLAN ÄR INTE NÖDVÄNDIGTVIS RÄTTVISANDE

Raka jämförelser av avvikelser mellan huvudmän tar inte hänsyn till att huvudmännens skolor har olika utbildningar och elevunderlag. Från tidigare studier vet vi att den största andelen av avvikelserna mellan nationella prov och kursbetyg finns i de lägre betygsstegen (framför allt F till E). Att avvikelserna är som störst i de lägre betygsstegen innebär att avvikelserna också är som störst på de skolor där den genomsnittliga prestationsnivån på de nationella proven är som lägst. Prestationsnivån följer bl.a. av skillnader i meritvärdespoäng för antagning (där AcadeMedias verksamhetsområden Praktiska och Drottning Blanka ligger under rikets snitt¹¹), vilket också samvarierar med andelen elever

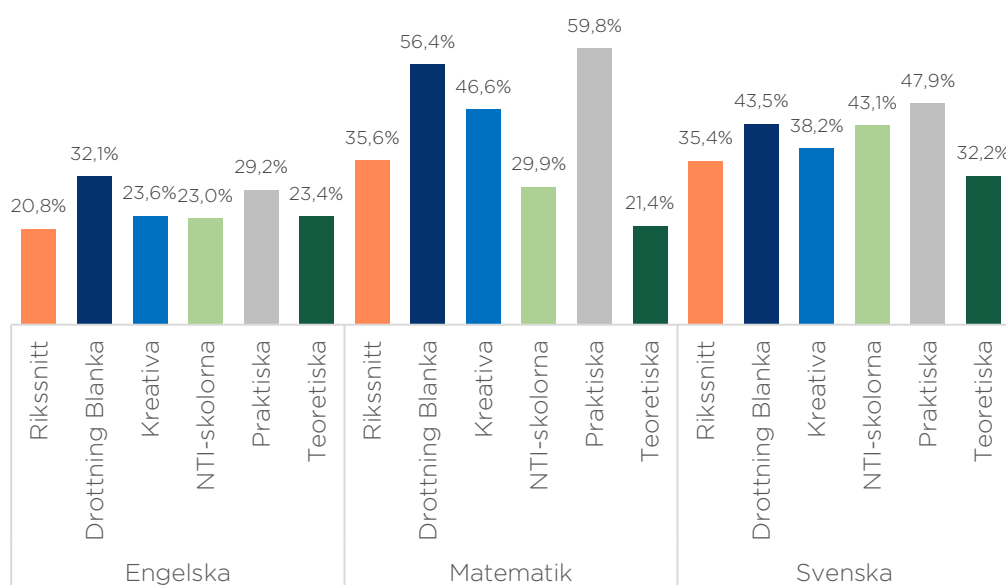
¹¹ AcadeMedia (2022), Nationella prov utfall vt22, bild 25

med utländsk bakgrund och andelen elever med ej högutbildade föräldrar.¹² Därtill - och kopplat till detta - varierar avvikelserna mellan kurserna i respektive ämne (se nedan).

Förekomsten av avvikelser varierar mellan verksamhetsområden

Figur 3 visar andelen elever som får ett högre kursbetyg än betyg på nationella provet per ämne, uppdelat på verksamhetsområde. En stapel visar riksnittet. Andelen elever som har fått ett annat betyg på kursen än nationella provet är störst inom Praktiska och Drottning Blanka. Avvikelse är lägst inom Teoretiska. Inom NTI-skolorna och Kreativa varierar avvikelserna mellan ämnen, där Kreativa har relativt höga avvikelser inom matematik och NTI-skolorna har relativt höga avvikelser i svenska.

Figur 3. Andel elever med högre kursbetyg än nationella provet betyg, uppdelat på ämne och verksamhetsområde/riksnittet, vårterminen 2022

Källa: Skolverket, Relationen mellan kursbetyg och kursprovsbetyg VT22

Avvikelse varierar mellan ämnen och kurser

Den största andelen avvikelser mellan resultat på nationella prov och kursbetyg återfinns, som nämnt ovan, i steget från F i betyg på nationella provet till E i kursbetyg. Detta gäller oavsett ämne. Sett till *antalet* avvikelser per betygssteg varierar det mellan ämnen, i linje med elevers resultat på de nationella proven. I tabellen nedan finns antalet gymnasieelever som skrivit nationella prov per ämne inom AcadeMedias gymnasieverksamheter, samt antalet och andelen elever som fått ett högre kursbetyg än provbetyg, per betygssteg.

¹² AcadeMedia (2022), Nationella prov utfall vt22, bild 23

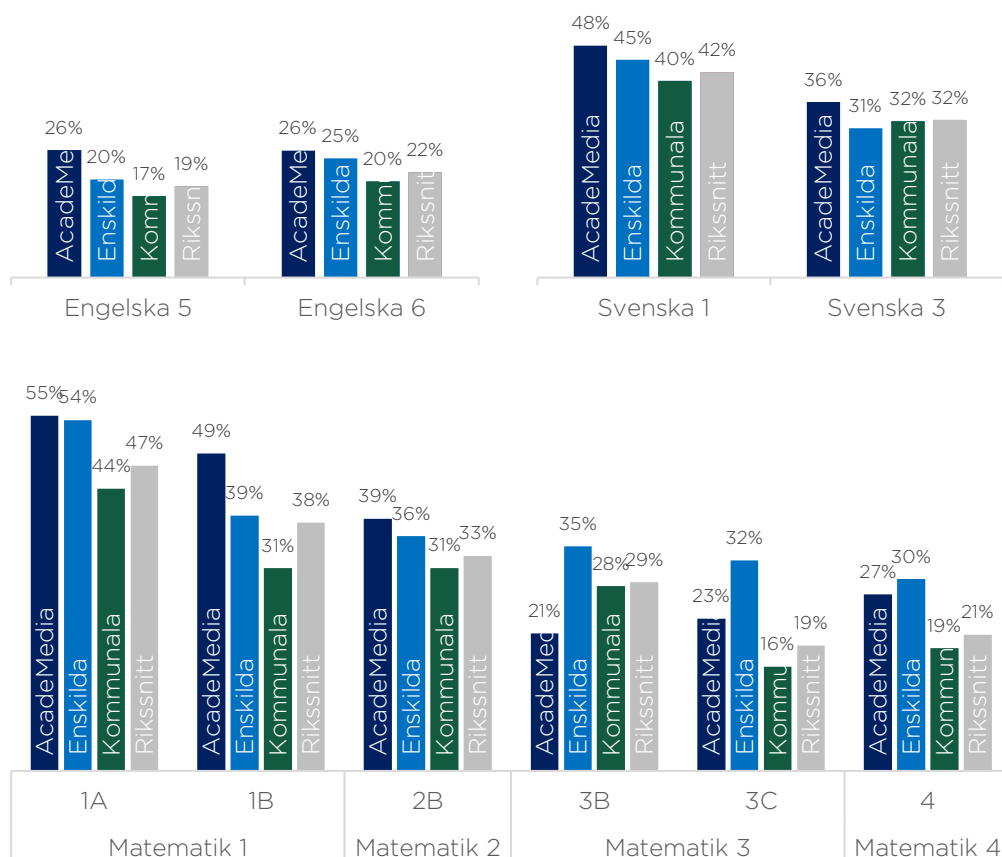
Tabell 1 Antal skrivna nationella prov inom AcadeMedias gymnasieverksamheter vårterminen 2022, per betygssteg, samt antal och andel elever som fått ett högre kursbetyg än provbetyg,

Resultat på nationella provet	Matematik			Svenska			Engelska		
	Antal skrivna prov	varav antal höjda	Andel höjda	Antal skrivna prov	varav antal höjda	Andel höjda	Antal skrivna prov	varav antal höjda	Andel höjda
F	4 409	2 603	59%	667	567	85%	492	260	53%
E	3 287	928	28%	2 037	845	41%	2 038	689	34%
D	1 031	427	41%	1 913	802	42%	1 546	431	28%
C	709	180	25%	1 662	541	33%	3 569	930	26%
B	216	51	24%	1 081	360	33%	1 813	392	22%
A	165	-	-	487	-	-	919	-	-
Summa	9 817	4 189	43%	7 847	3 115	40%	10 377	2 702	26%

AVVIKELSERNA ÄR STÖRST I DE LÄGRE KURSERNA

För samtliga ämnen gäller att avvikelserna uppåt är störst i de "lägre kurserna", d.v.s. matematik 1, svenska 1 och engelska 5. AcadeMedias gymnasieskolor har större avvikelser uppåt än rikssnittet uppåt i samtliga kurser förutom i matematik 3b.

Figur 4 Andel elever som fått ett högre kursbetyg än betyg på nationella provet, uppdelat per kurs och huvudmannagrupp

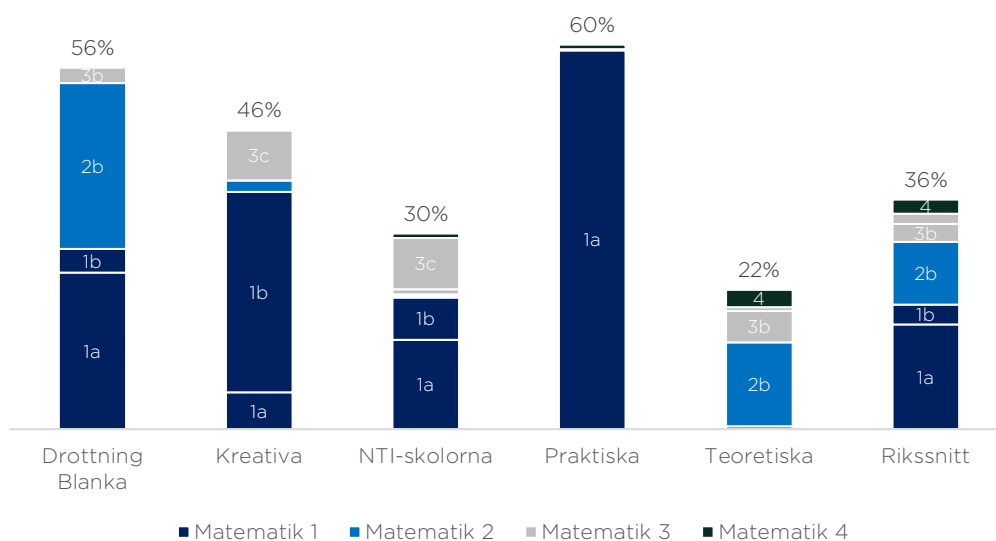
Not: Statistiken är beräknad utifrån högsta avslutade kurs (vilket är den statistik som Skolverket publicerar). Enskilda huvudmän omfattar övriga huvudmän, dvs. att AcadeMedia inte räknas med i den kategorin i detta diagram. Källa: Skolverket, Relationen mellan kursbetyg och kursprovsbetyg VT22

Figur 4 visar att avvikelserna är särskilt stora i kurserna matematik 1a och matematik 1b (där de genomsnittliga prestationsnivåerna på proven är lägre). Yrkesprogrammen har normalt matematik 1a som högsta avslutande kurs, medan elever som läser estetiska programmet normalt har matematik 1b som högsta avslutande kurs. AcadeMedia sticker ut i förhållande till rikssnittet vad gäller andelen elever som läser matematik 1b. Knappt 18

procent av AcadeMedias skrivna nationella prov år 2022 var inom matematik 1b, jämfört med drygt 6 procent i riket. Det innebär att AcadeMedia har relativt högre andel som läser estetiska programmet än riksnittet.

Mer än hälften av AcadeMedias elever (53 procent) som skrev nationella prov i matematik under vårterminen 2022 läste matematik 1a eller matematik 1b som högsta avslutande kurs. Vad gäller verksamhetsområden återfinns avvikelserna i matematik främst inom Praktiska, Drottning Blanka samt Kreativa, där många elever läser matematik 1a och 1b som högsta avslutande kurs. Figur 6 visar avvikelserna per verksamhetsområde inom matematik, uppdelat på kurser.

Figur 5. Andel elever med högre kursbetyg än resultat på det nationella provet i matematik, utifrån högsta avslutade kurs, uppdelat efter verksamhetsområde

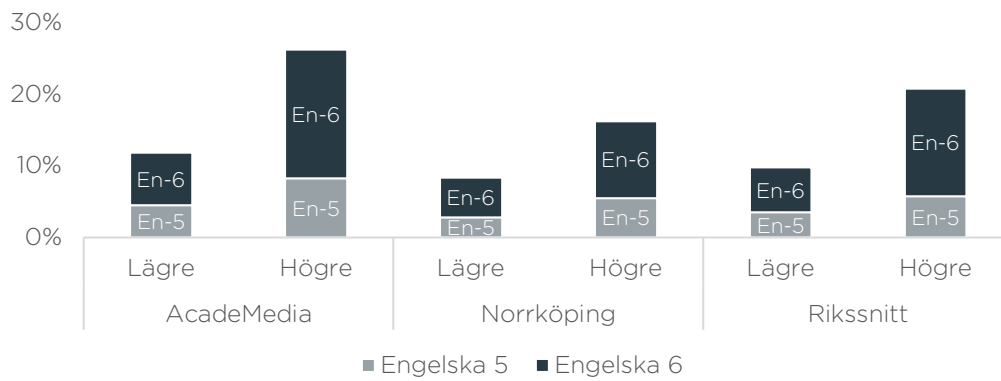

Källa: Skolverket, Relationen mellan kursbetyg och kursprovsbetyg VT22

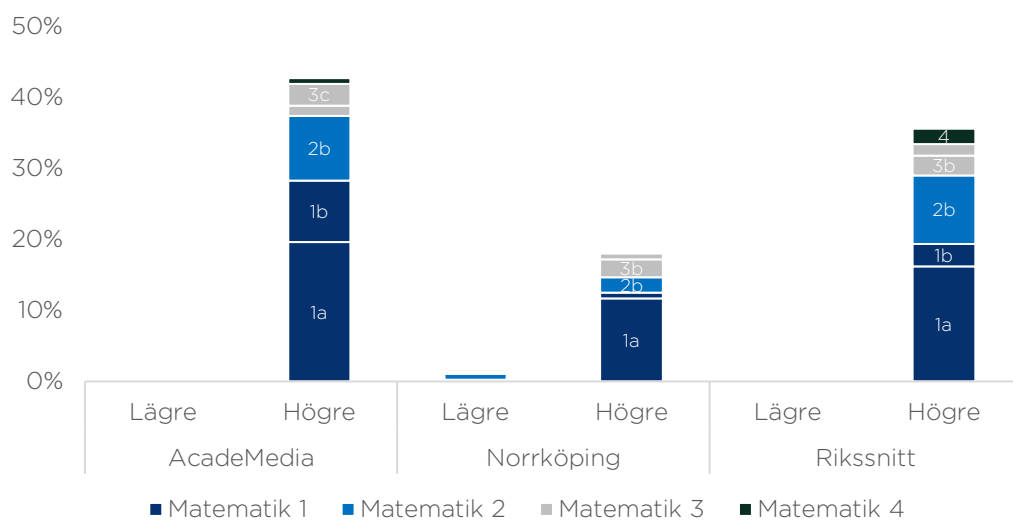
Jämförelse av avvikelserna med en kommun med liknande socioekonomiskt elevunderlag

Som påtalat ovan är det svårt med rättvisande jämförelser. I bästa fall hade vi kunnat jämföra skolor och verksamhetsområden med kommunala huvudmän med samma utbildningar och meritvärdespoäng – men sådan data finns inte tillgänglig. I graferna som följer har vi identifierat en kommun (Norrköpings kommun) med liknande elevunderlag utifrån bakgrundsvariablerna andel elever med högutbildade föräldrar och andel elever med utländsk bakgrund. Av gymnasieeleverna i Norrköping kommun har 54 procent av eleverna högutbildade föräldrar, jämfört med AcadeMedias gymnasieelever där motsvarande siffra är 56 procent. Vidare har 30 procent av eleverna utländsk bakgrund i Norrköping kommun, medan motsvarande andel är 32 procent inom AcadeMedia.

Engelska

Matematik

Svenska

